

SZAKDOLGOZAT

Adancsek Annamária
2014

Nyugat-magyarországi Egyetem
Geoinformatikai Kar

A jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok

SZAKDOLGOZAT

Konzulens:

Dr. Kovács Miklós
Mestertanár

Készítette:

Adancsek Annamária
Nappali tagozat
Igazgatásszervező alapszak,
Ingatlan- Nyilvántartó szakirány

Székesfehérvár
2014

NYILATKOZAT

Alulírott **Adancsek Annamária** (neptun kód: XXXXXXXXXX) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy **A jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok** című

szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) **önálló munkám**, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében¹.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt illetve a feladatot kiadó oktatót **nem tévesztettem meg.**

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot **nem magam készítettem**, vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Nyugat-Magyarországi Egyetem **megtagadja a dolgozat befogadását és ellenem fegyelmi eljárást indíthat.**

A dolgozat befogadásának megtagadása és a fegyelmi eljárás indítása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Székesfehérvár, 2014. május 19.

.....
Hallgató

¹ 1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1) A mű részletét - az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven - a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

36. § (1) Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára - a cél által indokolt terjedelemben - szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást - a szerző nevével együtt - fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Történeti áttekintés	4
Büntethetőséget kizáró okok általános jogtörténeti áttekintése	4
A gyermekkor	5
A kóros elmeállapot.....	7
A kényszer és a fenyegetés	8
A tévedés	9
Egyéb büntethetőséget kizáró okok.....	10
Jogos védelem története a római és magyar jogban.....	11
1978. évi IV. törvény és a 2012. évi C. törvény összehasonlítása a jogos védelemre vonatkozóan	14
Jogos védelem fogalmi elemei.....	16
A jogtalan támadás.....	16
A jogos védelem tárgya.....	17
Személy elleni támadás	17
Vagyon elleni támadás.....	19
Közérdek elleni támadás	19
A védekező cselekmény	20
Az arányosság és szükségesség.....	21
Egyéb jogos védelmi helyzetek.....	24
Megelőző jogos védelem.....	24
Üldözés.....	25
Kölcsönös bántalmazás, illetve provokáció	26
Jogos védelem a szabálysértési jogban.....	27
A vélt jogos védelem	28
Végzés.....	29
A veszélyhelyzet.....	30
A védett értékek köre.....	30
Arányosság	31
Jogos védelem Európában	31

Franciaország.....	31
Finnország	33
Észtország.....	34
Bírói gyakorlat a jogos védelem körében	35
Az új Btk. társadalmi fogadtatása a jogos védelem körében és a betekintés az állampolgári felkészültségbe.....	42
Befejezés.....	45
Irodalomjegyzék	47
Ábrajegyzék	48

Bevezetés

Az új Alaptörvény elfogadásával (2011. április 25.) az állampolgárok alapvető joga lett az önvédelemhez való jog, ami megalapozta az új Büntető Törvénykönyv megalkotását.

Ez a rész az Alaptörvényben a „SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG” fejezetében az V. cikk alatt található, mely így szól:

„Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”

2011 őszén kezdődtek meg a Parlamentben a tárgyalások az új Btk.-ról és született meg a törvényjavaslat, mely 2012. június 25.-én került elfogadásra. Ebben a törvényben meghatározott jogos védelemről szóló szabályozások nagy változásokat hoztak mind az ítélkezési gyakorlatba, mind pedig a társadalom hozzáállásában a bűncselekményekhez.

Dolgozatomban szeretném bemutatni az olvasónak, hogy hogyan alakult a büntethetőséget kizáró okok szabályozása a múltban, legfőképpen a jogos védelemé. Ezzel egy időben mindenképp szeretnék egyfajta kitekintést adni a környező országokban illetve az Európai Unió egy-két országában alkotott szabályozásokra vonatkozóan.

Ezen kívül szeretném megismertetni a jogos védelem fogalmait mélységeiben, és azt, hogy az új szabályozások hogyan valósulnak meg az élet különböző területein, mint például a jelenlegi és régebbi bírói ítélkezési gyakorlatban.

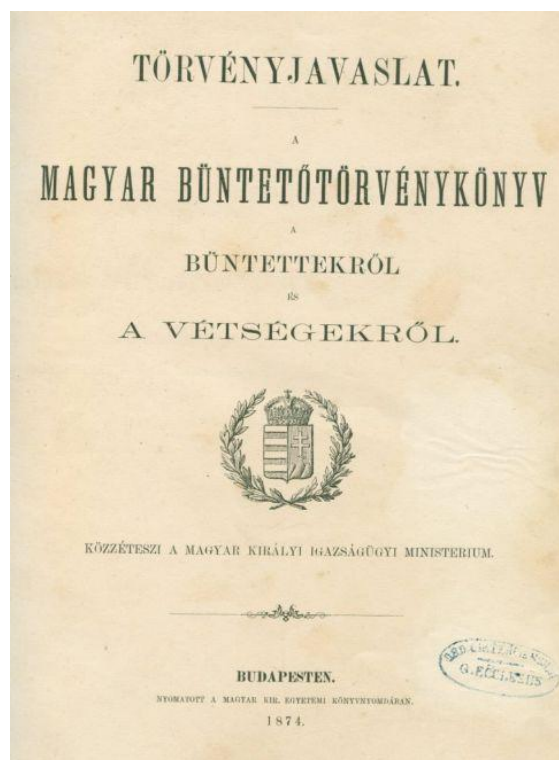
Azért is választottam ezt a témát, mert fontosnak tartom azt, hogy tisztában legyünk az alapvető jogainkkal és ebbe a körbe már beletartozik az is, hogy megvédhessük magunkat jogtalan támadások ellen is. Ám meglátásom szerint sok a félreértés ennek szabályaival kapcsolatban, illetve az emberek gyakran hajlamosak az önbíráskodásra jogos védelem címén. Ezért is szeretném ezt a témát megfelelően körbejárni, és egy kis betekintést nyújtani az olvasónak ebbe a komplex jogi és társadalmi kérdésbe.

Történeti áttekintés

Büntethetőséget kizáró okok általános jogtörténeti áttekintése

A büntetőjog szabályozásának a magyar jogtörténetben négy nagy állomása van, melyeket szükséges megemlítenünk: az 1878. évi V. törvénycikk (a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétsegekről) más néven Csemegi-kódex, az 1961. évi V. törvény (a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről), az 1978. évi IV. törvény (a Büntető Törvénykönyvről), és a jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény (a Büntető Törvénykönyvről):

- A 1878.évi V. törvénycikk volt az első magyar nyelven íródott büntető törvénykönyv, melyet készítőjének nevére Csemegi Károlyról neveztek el Csemegi-kódexnek. A kódexet két nagy részre osztották: büntetőjog általános és különös részére, melyek együtt 486 paragrafust tartalmaztak. A bűncselekményeket először itt határozták el egymástól súlyosságuk illetve befejezettségük szerint. A könyv általános része 1951-ig, a különös része pedig 1962-ig maradt hatályban. A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok néven keletkezett VII. fejezetben esik szó azokról a tényekről, amelyek fennállása miatt nem vonható felelősségre az elkövető. Az 1908. évi XXXVI. törvénycikkben vezették be azt, hogy tizenkettő és húsz éves kor közöttieket ugyanúgy büntessék, mint a felnőtteket. Ugyanakkor pedagógia szankciókat is bevezettek a büntetési rendszerbe, mint például a

1. ábra: A Csemegi kódex borítója

dorgálás vagy a javító nevelés. Továbbra is érvényben tartották azt a rendelkezést, hogy húsz éves kor alatt nem lehetett halálbüntetésre ítélni fiatalokat.

- Az 1961-es büntető törvénykönyvben sok változtatásra került sor mind az általános mind a különös részben. Az életfogytig tartó szabadságvesztést eltörölték, ugyanakkor új rendelkezéseket vezettek be a fiatalkorúak és katonák vonatkozásában, új főbüntetésként tartották számon a javító-nevelő munkát és a gondatlanságból elkövetett bűncselekményeknél csak azokat büntették melyeket törvény rendelt el. Erősen érződött a rendelkezések megfogalmazásában és fogalmi elemeiben a szovjet büntetőjog hatása, és emiatt a jogi szakértők közül többen is nevezték ezt a büntető törvénykönyvet szocialista kódexnek. A törvény 1962. június 1.-től 1978. december 31-ig volt hatályban. A büntethetőséget kizáró okokról a IV. Cím rendelkezett.
- Az 1978. évi jogszabály 1979. július 1-én lépett hatályba és néhány módosítással egészen 2012-ig volt hatályban. A rendszerváltozás után visszaállították az életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét, míg ezzel egy időben pedig az Alkotmánybíróság megsemmisítette a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezéseket.
- A jelenlegi törvény 2013. július 1-én lépett hatályba, melyet 2012. június 25.-én fogadott el az Országgyűlés.

Ezen törvények alapján végig szeretném tekinteni a büntethetőséget kizáró okokat a jogos védelem és a végszükség kivételével, amelyeket külön fejezetben fogok tárgyalni.

A gyermekkor

A jelenleg hatályos szabályozásban a legelső büntethetőséget kizáró okok közül a gyermekkor:

„16. § Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)-(3) bekezdés] elkövetőjét, ha a

bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”

Történetileg a Csemegi-kódexben a tizenkét év alattiak egyáltalán nem voltak büntethetőek, a tizenkét és tizenhat év közöttiek pedig csak akkor, ha megfelelő belátási képességgel rendelkeztek a cselekedeteikre vonatkozóan. Azok a fiatalok, akik belátási képességgel nem rendelkeztek javító intézeti nevelésre voltak ítélték, ahol maximálisan 20 éves korukig tarthatták őket, ám börtönbüntetést nem szabhattak ki rájuk. Azok számára, azonban akik felismerték tetteik következményét, a következő büntetéseket lehetett kiszabni:

- kettőtől öt évig terjedő börtönbüntetést a halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmények esetén,
- két évig terjedő börtönbüntetéssel az öttől tíz évig terjedő fegyházzal sújtott cselekményeknél,
- más büntetett esetén maximálisan két évig terjedő fegyházzal,
- vétség esetén pedig rendőri büntetést helyeztek kilátásba.

Egy fontos kitélet még tett a törvényi szabályozás az életkor tekintetében: húsz év alattiakat nem lehetett halálbüntetésre ítélni.

Az 1961-es törvényben a Csemegi-kódex szabályozásához képest haladóbb, az európai sztenderdekkel jobban követő változtatás érvényesült az új törvényben, ugyanis mindössze egy kitélet adott meg a szabályozás: a tizennégy év alattiakat automatikusan nem büntethetőnek kellett tekinteni.

Ebben a témában az 1978. évi törvény sem hozott változást, hiszen lényegében átvették az 1961-es törvény szövegét.

A 2012. évi C. törvényben meghagyták ugyan a tizennégy éves korhatárt, ám véleményem szerint megfelelően jártak el, amikor a fentebb látható öt bűncselekmény elkövetése esetén a büntethetőséget nem zárták ki automatikusan.

A kóros elmeállapot

Az új Büntető Törvénykönyvünkben a kóros elmeállapotról ezt olvashatjuk:

„17. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a bűncselekmény következményeinek a felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

18. § A 17. § nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el.”

Kóros elmeállapot fogalma alatt többek között az elmebetegséget, a gyengeelméjűséget, a szellemi leépülést, a tudatzavart illetve a személyiségzavart értjük. Ahhoz azonban, hogy a büntethetőséget kizárják azoknál az egyéneknél, akik a fentebb említett betegségekben szenvednek, nem csak magának a betegségnek kell fennállnia, hanem a megvalósított bűncselekmény esetében és annak bekövetkezésekor kell a személynek beszámítási képességet kizáró vagy korlátozó állapotban lenni. Ennek megállapításához a bíróság az esetek többségében igazságügyi orvos szakértőt alkalmazza.

A Csemegi-kódexben a kóros elmeállapotot, mint büntethetőséget kizáró tényezőt annak az egyénnek javára lehetett számítani, aki a cselekmény öntudatlan állapotban, vagy pedig betegsége miatti tudatzavaros állapotában követte el.

Az 1961-es törvényben már megkülönböztetik azt, hogy a betegség milyen mértékben korlátozza a belátási képességet. Nem volt büntethető az elkövető, ha teljes mértékben kizárta a kór a belátási képességét, azonban ha csak korlátozta azt, a büntetést korlátlanul enyhíteni lehetett. Egy fontos változás is bekövetkezett: az öntudatlanság intézményét átalakították a szabályozásban, és azzal toldották meg, hogy aki önhibájából került bódult, illetve ittas állapotba, arra már nem lehet alkalmazni a kóros elmeállapotra vonatkozó szabályokat.

Az 1978-as és a jelenlegi Büntető Törvénykönyvünk az 1961-es megfogalmazáson nem változtatott.

A kényszer és a fenyegetés

A jelenleg hatályos szabályozás így határoz a kényszer esetében:

„19. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha a kényszer vagy a fenyegetés a bűncselekmény elkövetőjét korlátozza az akaratának megfelelő magatartásban.”

Ahogy a törvény szövegéből is kiderül, nem büntethető az, aki kényszer vagy fenyegetés hatására hajtotta végre a cselekményt. Kényszer esetén az elkövetőt fizikailag kényszerítik a magatartásra, emiatt hiába végez ugyan egy tevékenységet, azt nem az ő elhatározásából teszi, hanem egy másik erő idézi elő (a kényszer lehet akaratot megtörő, illetve akaratot hajlító jellegű is). Emiatt mivel nem volt szándéka arra, hogy elkövesse a bűncselekményt, nem büntethető az illető. Fenyegetés esetén azonban a saját akarata határozza ugyan meg a cselekményt, azonban ezt egy olyan ráhatás miatt teszi, amely súlyos hátrányt helyez kilátásba. Ez a hátrány megnyilvánulhat saját, illetve hozzátartozó élete, testi épsége elleni fenyegetésként, vagy akár súlyos vagyoni hátrány kilátásba helyezésével is.

Már a Csemegi-kódex is meghatározta bizonyos szinten a fenyegetés tényállását, hiszen a szabályozásban azt olvashatjuk, hogy nem büntethető az, akit megfenyegettek és amiatt követett el bűncselekményt. Azonban a szövegezés egy elég erős kitételt is említ: csak akkor ártatlan az egyén, ha a fenyegetés veszélyét, amely magára illetve a családjára leselkedett nem lehetett más módon elhárítani. Ezen felül definiálja a jogszabály, hogy ki minősül családtagnak: *„a fel- és lemenő ágbeli rokonok és sógorok, a testvérek, unokatestvérek és ezeknél még közelebbi rokonok, az örökbefogadó és tápszülők, az örökbe fogadott és tápgyermek, a házastársak és jegyesek, testvérek házastársai s a házastársnak testvérei.”*

A kényszer és fenyegetés fogalmának jelenleg is hatályos szövegezése már 1961-ben megjelent, azóta csak minimálisan módosítottak rajta. Ebben a törvényben már benne volt, hogy a büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elkövetőt csak korlátozza magatartásának kivitelezésében a fenyegetés illetve kényszer.

A tévedés

Tévedés esetén a 2012. évi C. törvényben ezt találhatjuk:

„20. § (1) Nem büntethető az elkövető olyan tény miatt, amelyről az elkövetéskor nem tudott.

(2) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt abban a téves feltevésben követi el, hogy az a társadalomra nem veszélyes, és erre a feltevésre alapos oka van.

(3) Nem zárja ki a büntethetőséget a tévedés, ha azt gondatlanság okozza, és e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli.”

Későbbiekben még bővebben kifejtem a tévedés tényállását, ám mindenképpen szeretném azt tisztázni, hogy tévedésnek azt nevezzük, amikor valaki nem valós tényt gondol valósnak és ez alapján cselekszik.

Az 1878. évi törvényi megfogalmazásban a tévedésről nem találunk információt, csak arról, hogy ha valaki nem ismeri a törvényeket vagy azokat tévesen fogja fel, az nem mentesíti a büntetés alól.

1961-ben határozzák meg először a jogintézményt és ennek a jogszabálynak a szövegezése a kisebb módosításokkal élt tovább az újabb törvényekben.

Egyéb büntethetőséget kizáró okok

Több olyan esetkör is van, melyeket a jogszabály ugyan nem feltétlenül a büntethetőséget kizáró okok részben sorol fel, ám fennállásuk esetén a joghatásuk azonos a fentebb említett akadályokkal.

Ezek a büntethetőséget kizáró okok a következők:

- A magánindítvány, vagy a jogosult feljelentésének hiánya: a Btk.-ban meghatározott esetekben az elkövető csak akkor vonható felelősségre, ha a sértett magánindítványt nyújt be.² A magánindítványnak megtételére a sértett, kiskorú esetében törvényes képviselője és a gyámhatóság, illetve a sértett halála esetén a sértett hozzátartozói jogosultak.
- Jogszabály engedélye: Nem büntethető az a cselekmény, amelyet a jogszabály megenged, vagy büntetlennek nyilvánít.³
- Nem büntethető az elkövető, ha az elkövetés folyamán meghal.
- Nem büntethető az elkövető, ha a sértett beleegyezik az elkövetésbe (például orvosi beavatkozás esetén).
- Megbízhatósági vizsgálatot folytató személy: ha az elkövető jogszabályban meghatározott feladata során, az ügyész előzetes hozzájárulásával követ el szabálysértést bünfelderítés céljából, nem büntethetőnek kell tekinteni.

² 2012. évi C. törvény 31-32 §

³ 2012. évi C. törvény 24 §

Jogos védelem története a római és magyar jogban

Már az ókorban ismert volt a jogos védelem fogalma, hiszen az államok nem mindig tudták biztosítani polgáraik személyi és tulajdoni védelmét. A XII táblás törvényekben meghatározták, hogy a sértett megölheti a tolvajt, amennyiben azt éjszaka tetten éri, illetve nappal, ha a tolvaj fegyverrel védi magát. Mivel a római jog esetjogi felfogással működött, ezért az idő előrehaladtával egyre pontosabb, kifinomultabb szabályozások jöttek létre a téma szabályozásával kapcsolatban⁴.

Először Gordianus császár nyilvánította ki egy constitutiojában, hogy ha valakit megtámadnak az akár a támadó élete árán is megvédheti magát. Később a szabályozást kiegészítik a szeméremsértés tárgykörével is. Vagyon ellen elkövetett bűncselekményeknél azonban csak az éjszaka elcsípett tolvaj és a nappali fegyveres támadó életét lehetett kioltani.

Az 500-as évek közepén a justiniánusi kodifikáció határozta meg taxatívra a védelemben részesíthető jogi tárgyak körét (élet, testi sértés, női szemérem, stb.), és a jogos védelmet a jogból származó jogos cselekményként fogalmazza meg.

A magyar jogi szabályozásban Szent István törvényei tartalmazták az első jogi alapokat a későbbi szabályozásokhoz, hiszem már itt az illetéktelen behatolásnál, ha a tulajdonos megvédezte magát vagy a tulajdonát és eközben a tettes meghalt, a családjának nem járt semmiféle kártérítés⁵.

1517-ben a Tripartitum határozta meg azt a 3 védendő jogot, mely esetében jogos védelemről lehetett beszélni. Ezek voltak a személy-, javak-, és becsület védelme. A részletes szabályozás a Directo Methodica-ban került összefoglalásra a későbbiekben, melyet Kitionich János nevéhez kapcsolhatunk.

1751-ben határozta meg először Bodó Mátyás az előfeltételeit a jogos védekezésnek: a jogtalan támadás, az időszerűség és az arányosság.

⁴ Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban, Jogelméleti Szemle 2003/2. sz. 1. o.

⁵ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, Büntetőjogi Szemle 2012/1.

Az első olyan törvényjavaslat ahol megfogalmazták a jogos védelem lényeges elemeit, illetve fogalmát 1843-ban látott napvilágot. Felsorolták a védelemben részesíthető jogi tárgyakat és magát az eljárási módot is: csak akkor lehetett tettelegességhez folyamodni, ha a rendfenntartó szervek munkáját nem volt lehetséges igénybe venni, ha a veszély elhárítására gyengébb eszköz nem állt rendelkezésre, illetve a támadásnak tettelegesnek kellett lennie.

Törvényerőre azonban csak az 1878. évi V. törvény emelkedett, amelyben a jogos védelmet így definiálták:

„79. § Kizárja továbbá a cselekmény beszámíthatóságát a jogos védelem.

Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, - vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.

A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik.”

Az 1950-ben elfogadott II. törvényben a jogalkotó kiemeli, hogy minden esetben a polgárok menekülési kötelezettsége az elsődleges. Érdeemes megjegyezni ezzel a szabályozással kapcsolatban, hogy bár a jogszabály megengedte a jogos védelmet, a politikai berendezkedés és a bírói gyakorlat nem alkalmazta azt.

Az 1961. évi V. törvényben is meghatározták a jogos védelmet, ám lényegi változtatásra nem került sor az előző jogszabályokhoz képest.

Az 1978-as évekre világossá vált a jogalkotó számára, hogy az eddigi jogszabályi keretek között nem funkcionál megfelelően a jogos védelem intézménye.

A 1978. évi IV. törvénynél már törekedtek arra, hogy a jogalkalmazó számára is hatékonyan használható legyen a szabályozás. A módosításokkal együtt a törvény szövege így állapította meg a jogos védelem fogalmát:

„29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személyei, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

(3) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

29/A. §

Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az, az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható volt.”

A jelenleg hatályban lévő büntető törvénykönyvet 2012 júniusában fogadták el, és a legutóbbi módosítás 2014. május 1-én lépett életbe, mely után így néz ki a jogos védelemről szóló rész:

„21. § Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

bc) felfegyverkezve vagy

bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

(4) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.”

1978. évi IV. törvény és a 2012. évi C. törvény összehasonlítása a jogos védelemre vonatkozóan

A jogos védelem szabályozására vonatkozóan az 1978. évi Btk. - még a 2009-es módosításával is - a főszabályként értelmezendő alapesetet változatlanul hagyta. Először meghatározta a védendő jogok és tárgyak körét (személy, javak, közérdek), ami ellen egy jogtalan támadás esetén az állampolgárok megvédhetik magukat és vagyonukat.

A jelenleg hatályos Btk. ehhez hasonlóan állapítja meg a védendő jogokat, ám a törvény időbeni sorrendet állít fel a támadások milyensége között. Először az olyan támadásokat szabályozza, ahol a cselekmény még nem történt meg, nem vitték végbe a támadást. Ezután szabályozza csak a jogos védelem általános esetét.

A korábbi törvény szövege a személyhez kapcsolja a büntetőjogi felelősséget, ezzel szemben az új Btk. a cselekedethez kapcsolja azt, hogy büntethető-e vagy sem. A jogtalan támadó tisztában van az általa elkövetni kívánt bűncselekmény súlyával, így ha végbe viszi a cselekményt az az ő döntése lesz. Viszont a megtámadott kényszerből cselekszik, sokszor akár önkéntelenül is, így a hangsúly az ő válasz tevékenységére tevődik, nem pedig a védekező személyre.

Magát a védelmi helyzet megállapításánál az új törvény a már régebben kidolgozott szabályokhoz nyúl vissza: jogos védelem megvalósításához szükség van egy támadásra, vagy annak veszélyére és arra, hogy ez a támadás jogellenes legyen. Szükséges megemlíteni, hogy mindez akkor mehet csak végbe, ha a rendvédelmi szervek nem tudnak intézkedni a problémával kapcsolatban. Ugyanakkor kritériuma még a szükségesség, és bár a törvény nem említi, ítélkezési gyakorlatban valamilyen szinten az arányosság is.

A szükségesség megnevezése azért is fontos, mert a megtámadott olyan magatartást tanúsíthat a tétlessel szemben büntetlenül, amely a jogtalan támadás elhárításához szükséges.

Az új szabályozás ugyanakkor megnöveli a védekező személy jogi mozgásterét is, hiszen néhány esetben engedélyezi az arányosság vizsgálatának figyelmen kívül hagyását is. A régi Btk. illetve a bírói gyakorlat megkövetelte az arányosság fennállását, tehát ha csak könnyű testi sértést okoztak, nem lehetett reagálni a támadó életének kioltásával.

Ezzel szemben a jelenlegi törvény azt a vélelmet állítja fel, hogy bizonyos támadások (csoportos támadás, éjszaka elkövetett betörés, stb.) automatikusan élet ellen irányulnak. Emiatt a bíróságoknak nem kötelező vizsgálni ezen körülmények fennállásánál az ügy további részleteit, hiszen a vélelem alapján kizárható a bűnösség.

Nem változott a 2009-es módosításhoz képest az sem, hogy a sértett ijedségből vagy menthető felindulásból túlreagálhatja a védekezési cselekményt.

A kitérési kötelezettség alól való felmentést először a 1978-as törvény legutóbbi módosítása rendelte el, amelyet az új Btk.-ba szintén átemeltek.

Mindenképpen ki lehet jelteni, hogy a jelen rendelkezések a megtámadottak biztonságát helyezik előtérbe és bizonyos mértékig a támadó esetleges sérüléseit, vagy halálát gondatlanságnak minősítik az ő részéről. Ezekkel a változtatásokkal véleményem szerint a jogalkotó elérte azt a célt, hogy egy olyan szintű biztonságot adjon az ország polgárainak, aminek tudatában ők ki mernek állni a saját jogaik illetve vagyonuk mellett abban az esetben is, ha nem áll rendelkezésre rendfenntartó erő.

Jogos védelem fogalmi elemei

A jogtalan támadás

A jogos védelem alapvető feltétele az, hogy a sértett általi védekezésre saját vagy mások személye, javai, illetve közérdek ellen egy közvetlen, jogtalan támadás miatt kerüljön sor.

Magán a támadáson azt az emberi magatartást értjük, amellyel bűncselekményt valósítanak meg. Ez az esetek nagy részében aktív támadást jelent, de fennáll passzív támadásnak – mulasztásnak a veszélye is.

Mulasztást elhárítani kétféle módszerrel lehetséges: vagy a mulasztót kell tevésre sarkallni, vagy a mulasztó helyett kell elhárítani a fenyegetést.

Fontos megemlíteni azt, hogy a támadásnak bizonyos szinten teljesítenie kell a Btk. Különös Részében említett valamely bűncselekmény tényállását, vagy annak bekövetkezésével kell fenyegetnie.⁶ Ha a bűncselekménynek létezik szabálysértési alakzata, úgy maga a szabálysértés is megalapozhatja a jogos védelmi helyzetet.

Ahhoz hogy a jogos védelem helyzete fennálljon, a támadásnak intézettnek vagy közvetlenül fenyegetőnek kell lennie:

- intézett támadás: a jogtalan támadást a támadó ténylegesen elkezdte, a bűncselekmény megvalósítása már folyamatban van.
- közvetlenül fenyegető támadás: ha a bűncselekmény megkezdésétől azonnal vagy belátható időn belül tartani lehet, és a támadó akadály mentesen véghezvihetné azt.

⁶ Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2009. 86. oldal

A jogalkotó realizálta, hogyha csak a már intézett támadás ellen engedélyezné a jogos védelmet, azzal a védekező felet igen hátrányos pozícióba helyezné. Ezért úgynevezett „megelőző csapásra” van lehetőség. Ennek az elhárításnak csak nagyon rövid idővel a támadás előtt valósulhat meg, amikor már kétséget kizáró a támadó szándéka.

Nem lehet szó tehát jogos védelemről, ha szóbeli fenyegetés helyezi kilátásba a későbbi bántalmazást. Ameddig nem kezdődik meg a támadás vagy nagyon valószínűsíthető, hogy az meg fog kezdődni, hiába fenyegetőzik a támadó példának okáért azzal, hogy megveri a célszemélyt, nem számít jogtalan támadásnak.

Hasonló a helyzet, ha a támadás vagy a veszélyhelyzet befejeződött, hiszen utána már a sértett által elkövetett cselekmény nem minősül már jogos védelemnek, mert már egyfajta időbeli túllépésről van szó. A támadás befejeződéséről akkor beszélhetünk, ha a támadó egyértelmű jelét adta annak, hogy a bűncselekmény folytatásával felhagyott.

Ha több részből álló támadást kivitelez a támadó, akkor az összes cselekményt összevetve döntenek el, hogy a sértett számára még mindig fennállt-e a jogos védelem lehetősége.

A jogos védelem tárgya

Az előző részben említett jogtalan támadás három dologra irányulhat:

- személy ellen,
- javak ellen,
- közérdek ellen.

Személy elleni támadás

Személy elleni támadást a következő dolgok ellen lehet indítani:

- élet és testi épség: a jogtárgyak körében kiemelt jelentőséggel bír az élet és a testi épség, hiszen ezek a legfontosabb védendő értékeink⁷. A testi épséget célzó támadásoknál mindig az életveszély elhárítására kell törekedni, és ennek szabályai az irányadóak. Az arányosság kérdése olyan támadásoknál melyek komoly testi sértésre vagy ölésre irányulnak, fel sem merülhet. Testi épség védelménél meg kell említenünk, hogy a régebbi törvényben és bírói gyakorlatban mindenképpen fenn kellett állnia a szükségesség kritériumának, hiszen meg kellett állapítani, hogy a jogos védelem feltételei fennállnak-e. Az arányosság fennállása testi sértés esetében fontos volt, hiszen a bírói ítélethozatalban szerepet játszhat az aránytalanul nagyobb sérülés okozása. Főszabály szerint a testi épség ellen elkövetett bűncselekmények ellen a védekező elháríthatta a cselekményt a testi sértés bármelyik alap vagy minősített esetével. A jelen szabályozásban a szükségesség követelménye továbbra is fennáll, ám az arányosságot a törvény nem teszi meg mérlegelendő feltételnek. Élet ellen indított támadásnak számít a törvény szövege szerint, ha a bűncselekményt éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan indították meg.
- személyhez fűződő jogok: ezek közül a jogok közül a legtermészetesebb, hogy a személyi szabadságát az egyén megvédheti. Vannak azonban olyan személyhez fűződő jogok, melyeknek a védelmét nehezebb behatárolni: például az emberi becsület (létezik tetteges és verbális becsületsértés is) és az emberi méltóság. Hiszen egy rágalmazó kijelentést, amely becsületsértéshez vezet, nem lehet a jogos védelem kategóriájába sorolni, mivel a kijelentés elhangzása után a támadás már befejezettnek minősül, tehát védelmi helyzet nem áll fenn. Említést kell azonban arról tenni, ha valaki mintegy részecselekményenként folyamatos szitkozódásokkal csorbítja a sértett becsületét, ugyanis ilyenkor maga a támadás nem minősül befejezettnek és a törvény alapján lehetősége lenne a sértettnek akár testi kényszeralkalmazásával is megakadályozni a cselekményt. Tetteges becsületsértésnél természetesen jogos védelemnek helye van.

⁷ Újvári Ákos: A jogos védelem alakuló szabályozása a Btk. kodifikációjának tükrében, Jogelméleti Szemle, 2010./1.sz

Vagyon elleni támadás

A vagyon elleni támadás magában foglalja egyrészt a vagyoni jogokat, illetve a vagyontárgyakat, amikre a jogok vonatkoznak. Jelen esetben tehát minden olyan támadást önhatalommal el lehet hárítani, mely a tulajdonjogok gyakorlását akadályozza. Hozzákapcsolhatjuk még a birtokvédelmet is, mivel önhatalommal nem csak a tulajdonos élhet, hanem a birtokos is. Két fontos feltételt állapíthatunk meg ebben az esetben: a támadónak a dolgon fennálló hatalmat közvetlenül kell fenyegetnie, illetve mindenképpen mérlegelni kell a szükségesség mértékét⁸. Meg kell említeni, hogy azok a vagyon elleni bűncselekmények, melyeknél jogos védelem fennállhat, általában összefonódnak személy elleni erőszakkal is. Azonban a szakirodalom szerint, ha csak javak védelméről van szó, akkor megengedhető a testi sértés alap és minősített eseteinek használata. Ami véleményem szerint felvetheti azt a problémát, hogy egy vagyontárgy értékét meg lehet állapítani, pont úgy, mint polgárjogi szempontból az élet értékét is, ám a kettő párhuzamba nem állítható. A másik probléma, amit felvethet ez a szemlélet, hogy hogyan határozzuk meg olyan dolgoknak az értékét, melyek a tulajdonosnak érzelmi értéket képviselnek. Előfordulhat esetleg, hogy a tárgy elvesztése olyan pszichológiai sérülést okozna a tulajdonosnak, amiről az elkövető nem tudhat. Hasonló a helyzet akkor is, ha a vagyontárgy értékét azért nem lehet meghatározni, mert különleges értéket képviselnek (festmények, szobrok, stb.).

Közérdek elleni támadás

A közérdek jelentésében olyan közösségi érdeket jelent, mint például: közrend, közbiztonság, köznyugalom, igazságszolgáltatás és az államigazgatás. Minősíthető még közérdeknek a polgárok személyi és vagyoni biztonsága is.

Fontos azonban megjegyezni, hogy közérdeken alapuló jogos védelemre hivatkozni csak akkor lehet, ha az egész közösség érdeke, hogy egy személyt megakadályozzanak egy bűncselekmény elkövetésében.

A támadás érkezhethet olyan személytől is, akinek büntetőjogi felelőssége ki van zárva, például kóros elmeállapotú embertől vagy éppen gyermektől is.

Nem lehet azonban a közérdek kérdésében a túl széles körben kezelni a védhető tárgyak érdekét, hiszen egy közember nem feltétlenül tudja felmérni, hogy a közérdek szempontjából mi előnyös illetve mi káros.

A védekező cselekmény

A jelenlegi jogi szabályozás szerint nem büntethető az, aki:

- saját magát, illetve másokat, saját javait, és a közérdek ellen intézett jogtalan támadást hárítja el,
- az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

Kijelenthetjük azt, hogy a védekező cselekmény az estek nagy részében egyfajta aktív magatartást, tevékenységet jelent, ám kivételes helyzetekben megnyilvánulhat passzív magatartásként is. Fontos megemlíteni, hogy ez a cselekmény kimeríti a Büntető Törvénykönyv Különös Részében említett valamely bűncselekmény tényállását, ám mivel ez egy jogtalan támadás elhárításához szükségszerű, ezzel kizárja a jogellenességet.

Védekező cselekményt csakis a jogtalan támadást elkövetővel szemben lehet kifejtteni.

Maga a védelmi helyzet addig áll fenn, és a védelmi cselekményt is csak addig lehet megvalósítani, amíg a támadó magatartás folyamatban van, illetve reálisan lehet tartani a bűncselekmény bekövetkezéséről. Mindenképpen meg kell említeni, hogy a támadás eszközét hiába veszik el a támadótól, attól még a támadás nem befejezett. A védelmi helyzetet csak a jogtalan támadó abbéli elhatározása szünteti meg, hogy felhagy a támadó cselekménnyel.

⁸ Kúria Bfv. I. 1.354/2011. „Az önbíráskodás büntetetté valósítja meg, aki az elveszett birtoka visszaszerzése érdekében alkalmazott önhatalmával túllép a birtok visszaszerzéséhez szükséges mértéken, ezáltal részéről az erőszak kifejtése a birtoksérelem miatti megtorlás eszközévé válik.”

Az arányosság és szükségesség

Az arányosság és szükségesség kérdését már érintettük, ám fontosnak tartom, hogy erről a két tényezőről bővebben is essen szó. A két fogalmat mindenképpen el kell határolnunk egymástól, mert bár az arányosság a szükségesség meglététől függ, a kettő közül a törvény csak a szükségesség vizsgálatot rendeli el.

A bíróság elsődlegesen az eset körülményeiből a jogos védelem fennállásainak törvényi kritériumait vizsgálja. Ha ezek fennállnak, abban az esetben vizsgálja, hogy a védelmi cselekmény arányban állt-e a támadás mértékével. Előfordulhat, hogy az ügyben az arányosság követelménye sérül, mely esetben vizsgálni kell ennek az okát.

A 29.§ (1) bekezdése csak a szükségességre utal, míg az arányosságra a (2) bekezdésből, és a Kúria 3/2013 és 4/2013 jogegységi határozatából lehet csak következtetni. Ez az irányelv meghatározza, hogy a védelmi szándék, a jogtalan támadás elhárítása a cél és ez megszabja a jogos védelem határát⁹.

Megkülönböztethetünk a bírói gyakorlatban eszköz, illetve kárarányosságot. Az eszközarányosság azt jelenti, hogy a támadó és a védekező rendelkezésre álló eszközök hatóerejét vizsgálják egymáshoz képest. A kárarányosságnál az elhárított kár illetve a védekező által okozott kár nagyságát vetik össze.

Jogos védelem tekintetében sokáig úgynevezett fegyveregyenlőségi elv alapján állapították meg a törvényességet. Ez az jelentette, hogy a védekező csak olyan mértékben védhette meg magát az eszköz tekintetében, amilyenével a támadó ellene intézte a cselekményt. Jelen szabályozásban lehetőség van arra, hogy akár nem fegyveres támadást fegyveresen verjünk vissza és felelősségre vonás abban az esetben elképzelhető, ha aránytalanul nagy kárt okozunk a támadónak. Tehát a hatályos jogi rendszerben a kár illetve eszközarányosság fogalma összemosható, azonban mindenképpen számolni kell

azzal a ténnyel, hogy a gyakorlatban a jogtalan támadó bármilyen eszköz nélkül is képes lehet kioltani a megtámadott életét, ezáltal a fegyveres védekezést nem lehet jogtalannak ítélni.

Ha fegyveres támadás történik, az abból a szempontból teszi csak relevánssá az arányosság kérdését, hogy a megtámadott a használt eszközből tud következtetni az elkövetkezendő támadás súlyosságára, ám véleményem szerint nem elvárható egy védelmi pozícióba került embertől, hogy tiszta tudattal tudja értékelni azt, hogy a védekezési cselekménye jogi szempontok szerint is megállja-e a helyét.

A védekezési mérték túllépése tekintetében a 29.§ (2) bekezdése két formát különböztet meg: az arányossági és az időbeli túllépést. A törvényben említett menthető felindulás és ijedtség tulajdonképpen egy általános érzelmi reakciót jelent, és semmiképpen sem jelent tudatzavart, vagy erős felindulást, melyet a Btk. 167.§-a fogalmaz meg. Már a szóhasználatból is sejthető, hogy a menthető felindulás mindenképpen egy sokkal enyhébb reakciót jelent, ezáltal valamennyire meghúzható egy etikai „vonal” az arányosság tekintetében. Ezzel kapcsolatban találhatunk a Kúria módosított állásfoglalásában utalást arra, hogy ha a védekező hidegvérrel cselekedett (nem váltott ki belőle a támadás ijedtséget) és a támadás elhárítására direkt a súlyosabb testi kárt okozó módot választotta, akkor megtorlásként használta a helyzetet és így már nem alkalmazható az esetre a jogos védelem tényállása.

Azonban célszerű azt szem előtt tartani, hogy a gyakorlatban nem beszélhetünk két egyforma helyzetről, hiszen minden egyes ember másként reagálhat a jogtalan támadásra.

Nem elvárható tehát, hogy a reakcióval egy időben reálisan át tudja gondolni a megtámadott a tettei következményét. Ugyanakkor azt a tényt is figyelembe kell venni, hogy egy ilyen szituációban mindkét oldalról változik az, hogy ki mennyire felindult, hiszen egy tetteles védelmi cselekmény kiválthat akár fokozott agressziót is.

A törvényi bekezdés másik része azonban lehetőséget ad a védekezés szükséges mértékének túllépésére és a támadó oldaláról az élet kioltásának veszélyét vélelmezi.

⁹ Újvári Ákos: Jogos védelem- arányosság, Jogelméleti Szemle, 2009/1. sz

Meglátásom szerint azonban a jogalkotónak több körülményt is mérlegelnie kellene. Többek között, azt is, hogy a lakásba való behatolás folytán nappal, fegyvertelen támadó vagy esetlegesen két támadó is jelenthet életveszélyt a védekezőre.

A Kúria állásfoglalása is megerősíti a sértett jogi pozícióját, hiszen kimondja, hogy a megtámadott védekezési cselekménye nélkülözi a társadalomra veszélyességet, ebből kifolyólag pedig nem lehet elítélni az egyént.

Ebben az állásfoglalásban részletesen ki van fejtve tehát, hogy mi minősül a törvény erejénél fogva megdönthetetlen vélelemnek:

- személy elleni támadások esetén: Időpont szempontjából városokban 23:00-4:00-ig, míg faluban 21:00-4:00-ig minősül a támadás éjszaka elkövetettnek. Fontos megemlíteni, hogy fegyverek tekintetében a robbanószer, és a fegyver utánzata is fegyveres támadásnak minősül, illetve hogy a törvényben említett csoportos elkövetésnek három vagy több személy minősül.
- dolog elleni támadások
- lakáshoz tartozó bekerített hely: az elkövetésnek fegyveresen kell megvalósulnia.

Ha ezek a feltételek állnak fenn tehát, úgy az elhárítási cselekmény vonatkozásában a túllépés fogalmilag kizárt.

Szót kell ejteni az időbeli túllépésről is. Maga a védelmi helyzet addig tart, amíg a jogtalan támadás be nem fejeződött, vagy folytatásától a továbbiakban nem kell tartani. Ennek természetesen felismerhetőnek kell lennie, mivel a támadás befejezése után már nem jogos védelemről, hanem megtorlásról beszélhetünk.

Egyéb jogos védelmi helyzetek

Megelőző jogos védelem

Megelőző védelemről akkor beszélünk, ha egy esetleges, előrelátható támadást hárít el a védekező, mely támadás a személye, vagy javai ellen irányul. Maga a védekezés cselekménye a legtöbb esetben a védekező személy közreműködése nélkül valósul meg, legtöbbször óvó-védő berendezések telepítésével¹⁰.

Az új Btk. 21. §-ban definiálták azt, hogy a védelmi berendezések használata mely feltételek teljesülése esetén megengedett, mint jogos védelem. Jelen szabályozásban tehát megengedett az előzetes fellépés a jogtalan támadás ellen, nem csak akkor mikor maga a támadás már közvetlenül fenyeget. A telepített eszköz azonban emberi élet kioltására nem lehet alkalmas, csak testi sérülést okozhat. A védekezőnek tehát gondosan fel kell mérnie, hogy esetlegesen mekkora kárt szenvedhet a támadó, hiszen ebben az esetben már büntetőjogi felelősségről beszélhetünk, ha vétlen harmadik személynek okoznak sérelmet.

Ebben az esetben azonban a jogszabály nem szól sem szükségességi, sem arányossági követelményről. Mivel az eszköz célja az, hogy megelőzze a jogtalan támadást, ezért a támadó szempontjából feltételezhetjük, hogy megkezdte a támadást.

Meg kell említeni, hogy a törvény bizonyos szinten védi a támadót is, hiszen mint feljebb is említettük, a berendezés nem lehet alkalmas élet kioltására, más részről pedig a berendezésre fel kell hívni a figyelmet, például táblával. Ha ezen feltételek teljesülnek, akkor véleményem szerint a támadónak van lehetősége mérlegelni a kockázatokat amivel cselekménye jár, és ha ezután támadást intéz az adott személy javai ellen viselnie kell az ezzel járó következményeket.

Fontos megjegyezni a megelőző jogos védelem esetén azt, hogy a védendő dolgok körébe nem tartozik bele a közérdek.

¹⁰ Costopulos Orestis: Jogos védelem az ún. „őrző- védő” berendezések körében, Ügyészek Lapja, 2009./16. évf. Klsz.

Üldözés

Az üldözés témaköre kapcsolódik a jogos védelemhez, mert lényegében a védekező egy esetlegesen eltulajdonított vagyontárgy miatt üldözheti az elkövetőt, ami kapcsolódik a jogos védelem arányossági illetve időbeliségi követelményéhez.

Ezen típusú támadások nagy részben vagyon ellen irányulnak, nem pedig személy ellen. Emiatt a körülmény miatt azonban több szempontból is meg kell vizsgálnunk a helyzetet, hiszen más jogterületek is érvényesülnek ebben a helyzetben.

Jogos védelem esete, mint feljebb kifejtettem az elkövetési magatartás befejezéséig tart. Ha a védekező személy részben vagy egészben tanúja volt a bűncselekménynek, abban az esetben tettenérésről beszélünk, amely esetben a sértettnek úgynevezett elfogási joga van (*„A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, köteles azonban őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni; ha erre nincs módja, a rendőrséget értesíteni.”*¹¹). A bírói gyakorlat szerint azonban tettenérés esetén a szemtanúnak, vagy az általa erre felszólított személynek üldözésre és elfogásra van joga, ha nem téveszti szem elől az elkövetőt. További törvényi szabályozást találhatunk még az új Ptk.-ban, mégpedig az 5:6. §-ben: *„(2) Az elveszett birtok visszaszerzése érdekében önhatalommal akkor lehet fellépni, ha a más birtokvédelmi eszköz igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet megghiúsítaná.”*. Részleteiben azonban egyik törvényi szabályozás sem határozza meg pontosan ezt az esetkört.

Azért tartom fontosnak tárgyalni ezt az esetet, mivel az eltulajdonított tárgy esetében már nem áll fenn a jogos védelem, ám ha a tulajdonos jogainak oldaláról vizsgáljuk a helyzetet, lehetségesnek tartom a jogos védelem fennállását. Mivel maga a jogos védelem annak megakadályozására is irányul, hogy bizonyos jogok elvonását megakadályozza (többek között a tulajdonjogét), ezért maga a jogellenes támadás fenntarthatja a védelmi helyzetet.

¹¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 127. § (3)

Kölcsönös bántalmazás, illetve provokáció

A jelenlegi Büntető törvénykönyvi szabályozás szerint a védekező által előidézett támadás esetén (provokálás) csak bizonyos esetekben lehet jogos védelemre hivatkozni. Meg kell említeni, hogy a provokáció történhet célzottan – szándékosan, illetve célzat hiányával. Azonban ha a megtámadott azzal a jól átgondolt, tudatos céllal ingerli a támadóját, hogy utána esetlegesen leszámolhasson vele, már nem minősül jogos védelemnek.

Nem szándékos, bár jogellenes provokáció esetén a védekezőnek még van lehetősége bizonyos keretek között élni az önvédelmi jogával. Elsődlegesen a sértettnek meg kell próbálnia idegen segítséget hívni, majd ha ez sikertelennek bizonyul, van lehetősége arra, hogy egyfajta defenzív, „kímélő” védekezést folytasson.

Magát a provokáló magatartást többféle csoportra oszthatjuk – ezt persze az életben sokszor színesebben láthatjuk, ám a legtöbb esetben kijelenthetjük, hogy a támadást kiváltó egyénnek szándékában állt az adott magatartást kifejteni.

Három nagyobb kategóriát különböztetünk meg: az előre meghatározott célú provokáció, a célzat nélküli (nem szándékos), illetve beszélhetünk még indirekt (úgynevezett felbújtó) provokációról. Mindegyik helyzetben elmondható azonban, a magatartás fő vonása a saját védelmünk látszatával okozott kár valaki másnak.¹²

Mindenképp vitatni kell azt a problematikát, hogy lényegében itt mi is tekinthető jogtalan támadásnak. Hiszen ha józanul végiggondoljuk a helyzetet, tekinthető lenne a provokátor tevékenysége is jogtalan támadásnak. A bírói gyakorlatban azonban magát a tettet felingerlő cselekedetet nem tekintik jogtalan támadásnak, azonban az ellenreakciót igen.

Kölcsönös támadásnak tekinthetőek többek között azok az esetek, amelyek során az egyik fél például verekedésre hívja ki a másikat, aki ezt elfogadja. Természetesen ebben az esetben mindegyik támadó jogtalan támadást visz végbe, amelynek következménye, hogy a jogos védelmi helyzet egyik félnek sem állapítható meg.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy maga a kihívás nem csak nyíltan fordulhat elő, hanem lehetséges akár burkolt módon is.

¹² Székely János: Jogos védelem IM. Tanulmánykötet Bp. 1983. 89. oldal

Legtöbbször azonban mindkét fél tudatosan választja a kihívás elfogadásával járó esteleges súlyos testi következményeket is. Miután magát a kihívást elfogadta a másik fél, már nem beszélhetünk váratlan támadásról.

Mivel mindkettejük cselekménye jogtalan, ezért a teljes büntetőjogi felelősséggel tartoznak tetteikért. Azonban fontos megjegyeznünk azonban, hogy jogos védelem fennállhat a dulakodók esetében is, harmadik személlyel szemben, aki beleavatkozik a harcba. Hasonló megfontolásból a beavatkozó személynek is fennállhat jogos védelmi helyzete, hiszen lehet róla szó, hogy ő szét szerette volna választani a dulakodó feleket, akik ellene fordultak.

Mindkét feljebb említett szituációban véleményem szerint elmondható, hogy a törvényi szabályozás megfelelő alapot biztosít a jogos védelem elhatárolásában, ám nem érték egyet a jogszabályok alkalmazásában. Itt legfőképpen a provokáció esetére gondolok, melynél lényegében a provokáló fél okozza a támadás megvalósulását. Mivel a provokált személy részéről bizonyos szinten akár becsületbeli sérelmet is okozhat a cselekmény, nem mindig elvárható az egyéntől, hogy kitérjen az agresszor elől. Ez a sérelem akár betudható lenne a saját joga védelmének is, aminek következtében már fennállhatna a jogos védelmi helyzet a provokált oldalán.

Jogos védelem a szabálysértési jogban

Szabálysértési törvényünk a 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről a Btk.-ban szabályozott büntethetőséget kizáró okokra hivatkozik:

„2. § (7) Szabálysértés miatt nem vonható felelősségre, akivel szemben büntethetőséget kizáró ok áll fenn.”

Ebből a törvényi rendelkezésből kiderül, hogy szabálysértések elkövetése esetén többek között nem büntethető az egyén, ha jogos védelem miatt cselekedett.

A vélt jogos védelem

Vélt jogos védelem esetén a védekező úgy gondolja, hogy ellen jogtalan támadást intéztek. Egy ilyen vélelmezett támadás nem keletkeztethet jogos védelmi helyzetet, és ezért a Kúria által hozott irányelv alapján a tévedésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

A védekező személy azt gondolja, hogy a jogos védelem feltételei fennállnak (jogtalan támadás) és emiatt védelmi cselekményt valósít meg. Ehhez szükséges az, hogy a támadást mely egyáltalán nem vagy csak látszólag valósult meg, valósnak ítélje. Fontos azonban kiemelni azt, hogy alapos indokának kell lennie arra vonatkozóan, hogy miért gondolta azt, hogy ez a támadás meg fog történni. Ennek hiányában ugyanis nem hivatkozhat vélt jogos védelemre.

Ha a bíróság megállapította a vélt jogos védelmet, és a tévedés szabályai alapján az elkövető tettének társadalomra veszélyességét kizárták, nem büntethető az illető.

Az életben azonban ezeket az ügyeket bonyolult bizonyítási eljárások és hosszas bírósági mérlegelés után is nehéz eldönteni. Erre találhatunk példát a „Bírói gyakorlat a jogos védelem körében” című fejezet alatt.

A régi Büntető Törvénykönyvnél még mérlegelni kellett azt is, hogy ha a védekező az elhárítás mértékét lépte túl azért, mert rosszul ítélte meg a helyzetet, azonban az új Btk. esetén ez sok új kérdést vethet ez fel. Hiszen vannak olyan helyzetek, amikor azt feltételezheti a védekező, hogy az életére törtek, és nem mérlegel abban, hogy milyen elhárítási módot használ, holott előfordulhat, hogy tévedésben van, és ezzel bűncselekményt valósít meg.

A vélt jogos védelem elhatárolása tehát nehéz helyzet, amivel véleményem szerint a jogalkalmazóknak bonyolult lesz döntéseket hozni a jelen szabályozás miatt.

Végszükség

A végszükség, mint büntethetőséget kizáró ok, rendszertanilag és tényállásilag is a jogos védelemmel egy kategóriába sorolható jogintézmény.

Az új Büntető Törvénykönyv jelenleg hatályos szövege így rendelkezik:

„23. § (1) Nem büntetendő annak a cselekménye, aki saját, illetve más személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelme érdekében így jár el, feltéve, hogy a cselekmény nem okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett.

(2) Nem büntethető, aki azért okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedtségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel a sérelem nagyságát.

(3) Nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély előidézése felróható, vagy akinek a veszély vállalása foglalkozásánál fogva kötelessége.”

Láthatjuk tehát a törvény szövegéből, hogy a végszükség legfontosabb elemei a veszélyhelyzet, a védelemben részesülő tárgyak illetve a jogos védelemmel szemben itt a szövegezésben is megjelenik egy szigorú arányossági tényező is¹³.

A végszükségnek két típusát különböztethetjük meg:

- az első a veszélyközösség, melyben két jog kerül veszélybe és az egyiket csak a másik feláldozása útján lehet megmenteni. Itt fontos megjegyezni azt a feltételt, hogy közbeavatkozás nélkül mindkét jog elpusztulna.
- a második a veszélyáthárítás. Ebben az esetben egy olyan jogtárgy kárára történik a másik mentése, amelyre alapesetben a veszélyhelyzet nem terjed ki.

¹³ Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel: Györgyi Kálmán ünnepi kötet, KJK- Kerszöv. Bp. 2004.

A veszélyhelyzet

Magát a végszükségi helyzetet több dolog is előidézhetheti:

- természeti erő,
- közlekedési vagy üzemi baleset,
- egy állat támadása,
- és emberi cselekmény.

Emberi cselekmény esetén természetesen megkülönböztetünk mulasztással vagy tevéssel előálló veszélyhelyzetet illetve jogszerű és jogellenes magatartásból fakadót.

Két fontos ismertető jele a veszélyhelyzetnek a törvény szerint, hogy közvetlenül fenyegetőnek kell lennie és másként el nem háríthatónak. Közvetlenül fenyegetővé akkor válik valami, amikor már meghatározható az érintett tárgyak és személyek köre melyet az esemény azonnal, vagy belátható időn belül veszélyeztet. Másként nem elhárítható a történés, ha a védekezőnek ki kell meríteni egy a Büntető Törvénykönyv Különös részében foglalt tényállást annak érdekében, hogy megakadályozza, mert más cselekedet mellett bekövetkezne a kár.

Nem állapítható meg végszükség annak a javára, akinek gondatlanságából vagy szándékosságából fakad maga a veszélyhelyzet. Továbbá olyan egyén számára sem állapítható meg a végszükség, akinek foglalkozásából adódóan kötelessége a veszélyhelyzetek viselése (többek között tűzoltók, rendőrök, mentősök).

A védett értékek köre

A védett értékek köre a végszükség esetében megegyezik a jogos védelemnél taglaltakkal.

Ezek az értékek tehát:

- saját illetve más személyek testi épsége,
- javai,

- és a közérdek.

Arányosság

Arányosság tekintetében két fontos dolog van, amit a törvényi szabályozás említ:

- a védekező nem okozhat nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekszik.
Ha azonos vagy nagyobb sérelmet okoz a személy, az már túllépésként értékelendő, de
- mentesül az a személy, akinél a túllépést menthető ijedtség vagy felindulás okozta, és emiatt nem tudta felmérni az általa okozott sérelem nagyságát.

Jogos védelem Európában

Az európai országokban nagyon változó a jogos védelem szabályozása, itt azonban csak azokat az országokat szeretném tárgyalni, akiknek valamely szempontból különleges rendelkezéseik vannak ebben a témában. A Németországban illetve Olaszországban használatos Btk. rendelkezései lényegében megegyeznek az 1978. évi törvényünkkel.¹⁴

Franciaország

A francia büntető törvénykönyv a Code Penal a következőképpen határozza meg a jogos védelem fogalmát:

„5.§. (1) Büntetőjogilag nem felelős, aki saját vagy más személye ellen irányuló jogtalan támadást megelőzően olyan cselekményt hajt végre, amelyet a jogos védelem tesz szükségessé saját vagy más védelmében, kivéve, ha a védekező által alkalmazott eszközök és a támadó cselekménye között aránytalanság áll fenn.

¹⁴ dr. Ujvári Ákos: A jogos védelem elvi és gyakorlati kérdései néhány európai Büntető Törvénykönyv szabályozásának tükrében

(2) Büntetőjogilag nem felelős, aki szándékos emberölés kivételével formálisan bűncselekménynek minősülő cselekményt hajt végre, azért, hogy ezzel egy vagyon elleni bűncselekmény véghezvitelét megszakítsa, ha ez a cselekmény a cél eléréséhez feltétlenül szükséges és az alkalmazott eszközök arányban állnak a jogellenes támadás jelentőségével.

6.§ A törvény vélelmezi, hogy jogos védelemben cselekszik az is, aki a cselekményt

1. éjjel, lakott helyiségbe betöréssel, erőszakkal vagy megtévesztéssel történő behatolás elhárítása érdekében,

2. rablás vagy kifosztás elkövetőjével szembeni védekezés során fejt ki.”

Az első szembetűnő dolog a francia szabályozásban az arányosság követelménye. A törvény szövegéből kitűnik, hogy a védekező cselekményének illetve eszközhasználatának arányban kell lennie a támadójáéval. Ez a fogalmazás, ha azzal együtt vizsgáljuk, hogy a törvényben nincs enyhítő körülményként megemlítve a felfokozott érzelmi helyzet, illetve a menthető felindulás, igencsak

2. ábra Jusztícia római istennő

szigorú feltételeket teremt a védekezővel szemben.

Fontosnak tartom megjegyezni hogy a vagyon elleni bűncselekményeknél a törvény kizárja a szándékos emberölést a jogos védelem tényállásából. Ezzel egy olyan korlátot állít a vagyon elleni támadások kivédésénél, ami véleményem szerint a magyar szabályozásból hiányzik.

Továbbá a francia szabályozás megállapítja azt a vélelmet, hogy jogos védelemben cselekszik az a személy is, aki éjszaka lakásába történő behatolás, vagy rablás ellen fejt ki védekezési cselekményt.

Finnország

Finnországban az 1894-ben megalkotott Criminal Code of Finland a következőket tartalmazza a jogos védelemmel kapcsolatban:

„6.§. Ha valaki olyan cselekményt követ el, amellyel saját vagy más személyét, vagyonát védi egy folyamatban lévő vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadással szemben, ha ez az egyéb esetekben büntetendő cselekmény szükséges volt a támadás visszaveréséhez, akkor jogos védelem miatt nem büntethető.

7.§. A jogos védelemben cselekszik az is, aki a más lakásába, házába, birtokára, hajójába jogellenesen behatolóval szemben fejt ki elhárító magatartást, valamint az is, aki a bűncselekményen tetten ért, a dolog visszaszerzésével szemben ellenállást kifejtő személlyel szemben valósít meg egyébként büntetendő magatartást.

9.§. A 6., vagy a 7.§-ban meghatározott esetekben, ha a cselekmény nem volt szükséges a támadás visszaveréséhez (jogtárgyak védelméhez) a büntetés enyhíthető, vagy teljesen mellőzhető. Büntetés nem szabható ki a jogos védelem túllépése esetén, ha a túllépést a megtámadott öntudat-vesztése okozta.”

Amit megfigyelhetünk itt, hogy a védendő tárgyak körébe nem vették bele a közérdeket, tehát csak a személy testi épségét illetve vagyonát érő támadásokkal szemben védekezhet.

A magyar szabályozásban nem nagyon van rá lehetőség, hogy az eltulajdonított vagyontárgyat visszaszerezhessük jogos védelem címén, ám erre a finn Btk. jogot ad állampolgárainak, ami egyedülálló Európában.

Fontos még kiemelni azt, hogy az arányosságot, mint korlátozó feltételt a finn jogi szabályozás nagyon lazán értelmezi, ezzel hatalmas szabadságot adva a védekező személynek. Mivel a büntetés enyhíthető vagy teljes mértékben kizárható, ezért feltételezhető az, hogy ezzel inkább elrettenteni szeretnék a társadalmat a bűncselekmények elkövetésétől.

Az öntudat-vesztés fogalmával lényegében nem tesznek különbséget a személy tudatváltozásának állapotában, ami még inkább bátoríthatja a védekezőt az esetleges túlkapásokra.

Észtország

Az utolsó büntető törvénykönyv, melyről szeretnék szót ejteni a jogos védelem vonatkozásában, ezeket a paragrafusokat tartalmazza:

„28.§. (1) A cselekmény nem jogellenes, ha saját vagy más törvényes jogait támadó cselekményt hárít el, ha a jogos védelem határait át nem lépve sérti meg ezáltal a támadó törvényes jogait.

(2) A jogos védelem túllépésének tekintendő, ha az elhárító magatartást kifejtő személy (előre) megfontolt egyenes szándékkal oly módon hajtja végre a védelmi cselekményt, amely nyilvánvalóan nincs összhangban a támadásból fakadó veszéllyel. Túllépésnek tekintendő az is, ha a védelmi helyzetben lévő (előre) megfontolt egyenes szándékkal nyilvánvalóan súlyosabb sérelmet okoz a támadónak.

(3) A támadás elkerülésének, vagy másoktól való segítség kérésnek a lehetősége nem zárja ki a jogos védekezés jogát.”

Mint láthatjuk, hasonlóan a francia szabályozáshoz, itt is szigorúbban jelenik meg az arányosság kritériuma. Megköveteli az észt Btk., hogy a támadással azonos mértékű

legyen a védekező cselekménye, és hogy ne okozzon szándékosan nagyobb kárt a támadójában a szükségesnél.

Érdemes megjegyezni az utolsó mondatot is, ami a kitérés kötelezettség és a segítségkérés alól mentesíti a védekező személyt, így ha lehetősége is van a védekezőnek kitérni a támadás elől, vagy esetlegesen segítséget kérni a környéken tartózkodó emberektől, akkor is választhatja azt, hogy inkább él a jogos védelem intézményével.

Az európai szabályozások, mint láthatjuk, nagyon hasonlóak, azonban szeretném kiemelni, hogy sok helyen nagyon komolyan értékelik az arányosság kritériumát, amely véleményem szerint kétélű fegyver lehet: vissza lehet vele szorítani bizonyos túlkapásokat a védekező részéről, ám a támadónak nagyobb szabadságot adhat. A jogalkotóknak mindenképpen mérlegelni kell ezeket az eshetőségeket és ezután megalkotni egy olyan szabályozást, mely a saját társadalmukhoz illeszkedik.

Bírói gyakorlat a jogos védelem körében

Az új Büntető Törvénykönyv meghozatala óta volt ugyan néhány jogeset melyben határoztak a bíróságok, ám nagy többségében ezek a perek még mindig folynak. Ezért olyan jogeseteket szeretnék bemutatni, amelyek a közelmúltban történtek és megállapítható volt bennük a jogos védelem tényállása.

Először egy 2005-os ügyben¹⁵ találkoztam azzal az esettel, hogy a régi Btk. alapján felmentettek egy olyan vádlottat, aki a vagyonát védelmezte. 2005. április 8.-án éjfél után megjelent a sértett a vádlott házában, ahol a ház melletti melléképületet átkutatva talált egy létrát, aminek segítségével be tudott mászni a házban található kamrába. Mivel a kamrában értékes dolgot nem talált a sértett, ezért elindult a ház többi része felé, azonban a kamrából kilépve megszólalt a házban felszerelt két riasztó. A vádlott felébredt már a riasztó megszólalása előtt is a motoszkalásra, ám ekkor a konyhába sietett és magához vett egy kardot, amit a radiátor alatt tartott, mert már több helyre betörték a környéken.

¹⁵ Debreceni Ítéltábla Bf.II.602/2006/5.

Eközben a sértett megfordult és elkezdett lábbal kifelé kimászni az ablakon, miközben az ablak felett futó fűtési csőbe kapaszkodott. A kamrába érve a vádlott a sötétségben csak egy nagydarab alakot látott az ablakban, és a kardot maga előtt tartva elindult a sértett felé, két – három lépés után azonban beleütközött a sértettbe, akit eközben megszúrt. A sértett kizuhant az ablakon, ezután a vádlott az ablakhoz rohant és kérdőre vonta a sértettet, majd a feleségének szólt, hogy értesítse a rendőröket és a mentőket. A sértett nyaktájékon sérült meg és életmentő műtétet kellett rajta végrehajtani, ám a kórházi kezelés alatt orvosi ellátás ellenére május 16.-án meghalt.

A vádlott elismerte, hogy elkövette a bűncselekményt, azonban tagadta a bűnösségét, arra hivatkozva, hogy a tettét menthető felindulásból követte el. A vallomását a helyszínrre érkező rendőrök is alátámasztották, illetve a nyomozóhatóság bizonyítási kísérletben is megállapította a vádlott szavahihetőségét.

A Hajdú-Bihar Megyei Bíróság mindezen ténye számbavétele után úgy döntött az 5.B.140/2006/10. számú ítéletében, hogy a vádlottat felmenti a jogos védelem fennállása miatt. Ez ellen az ítélet ellen az ügyész fellebbezést nyújtott be a vádlott terhére. A Debreceni Ítéltábla, mint másodfokú bíróság, helyben hagyta az elsőfokú döntést.

Mint láthatjuk, ebben az ügyben bár ok okozati összefüggés állt fenn a vádlott cselekménye és a sértett halála között, a bíróság elismerte a jogos védelmi helyzetet.

A következő jogesetben - ami igen nagy port kavart a hazai sajtóban - ez nem így történt.

Szántai Attila, budapesti panziótulajdonost 2000 végén egy, a hírhedt magyar bűnbandával, a Fekete sereggel történt inzultus után sorozatosan fenyegették, megrongálták a parkolójában található gépjárműveket, illetve őt, családját és szállóvendégeit zaklatták. Hiába értesítette ez ügyben a rendőrséget, ők bizonyíték híján nem tudtak mit tenni a bűnbandával. 2001 elején azonban éjjel az otthona elé érkeztek bandatagok, akik előtte már kirabolták a lakását, őt is fenyegették. A vádlott otthon tartott önvédelmi fegyverével a bandatagok közül kettőt megsebesített, melyek közül egyikük a helyszínen meghalt, a másik személy pedig életveszélyes sérülésekkel kórházba került.

3. ábra A Szántai per újratárgyalása¹⁶

Ezek után Szántait több emberen elkövetett emberölés kísérlete miatt a bíróság jogerősen 13 év börtönre ítélte, ezzel egy időben pedig kizárták a jogos védelmet és a férfi cselekményét megtorlásnak minősítették. Hét év után sikerült a perújítást kezdeményezni, melynek eredményeképpen a férfit a Fővárosi Ítéltábla felmentette és elismerte a jogos védelmet.

Önbíráskodásra találhatunk azonban példát a Kúria 16/2012. számú büntető elvi határozatában. A terhelt és a sértett házasságon kívüli életközösségben éltek egy ideig, melyet később megszakítottak. A közös gyermeküket az anyja (a sértett) gondozta. Életközösségük fennállása alatt szert tettek egy gépkocsira, melynek iratai a sértett nevére voltak írva, bár a terhelt különválásukkor magával vitte az autót, annak ellenére, hogy a sértett fizette a közterheket, illetve igényt tartott a használatára. 2008. januárjában a terhelt a sértett házához hajtott, hogy a gyermeket elvigye a láthatási ideje erejéig. Miután a gyermeket a hátsó ülésre ültette, a terhelt beszállt a gépkocsiba, ám mielőtt elindíthatta volna az autót, a sértett beült mellé és kivette a kulcsot az indítószerkezetből és közölte vele, hogy ő is igényt tart a kocsira. Ekkor a terhelt megragadta a kezét, és három alkalommal a sértett homlokára, illetve orrára ütött. A gyermeket eközben felszólította,

¹⁶ Fotó: MTI / Czeglédi Zsolt

hogyan szálljon ki az autóból, és maradjon mellette. A sértett kiejtette a kezéből a kulcsot, ezután pedig a terhelt kirúgta őt az autóból és elhajtott.

Az elsőfokú ítéletben szereplő testi épség ellen elkövetett bűncselekményt később a másodfokú bíróság testi sértés büntettségére helyesbítette, illetve a négy év felfüggesztett próbaidőt öt évre módosította a terhelt terhére. A terhelt védője felülvizsgálati indítványt nyújtott be a másodfokú ítélet ellen, arra hivatkozva, hogy a terhelt csak a birtokát védte a sértettel szemben. A Kúria elutasította a kérelmet, arra hivatkozva, hogy a birtokvédelem nem illette meg a terheltet, emiatt pedig nem állhatott fenn jogos védelmi helyzet. Véleményem szerint, ha a birtokvédelem meg is illette volna a terheltet, akkor is túllépte volna a szükséges védekezés mértékét, amikor a sértett elejtette a kulcsot, és ezzel mindenképpen önbíráskodás büntettségét valósította meg. Hiszen csak addig állhat fenn védelmi helyzet, amíg a birtoklást fenyegetik.

A következő jogeset 2013. februárjában történt egy Hajdú-Bihar megyei településen, ahol már az új Büntető Törvénykönyvet vették alapul ítélelhozatalnál. A 75 éves vádlott és fia (a sértett) egy házban éltek. A sértett folyamatosan italozott és ez nem volt másképp az adott napon sem, többször kért pénzt szüleitől arra, hogy elmelessen italozni. Estére erősen ittas állapotba került, amikor is elkezdett vitatkozni a vádlottal, aki tévén szeretett volna nézni, azonban ez zavarta a sértettet. Nem sokkal ezután a vádlott kikapcsolta a televíziót, ám a sértett ezután sem csillapodott le. A sértett szájba vágta, majd hasba rúgta a vádlottat, aki megpróbált védekezni. A sértett ekkor a fürdőszobából előhozott egy fa nyelet és ezzel próbálta megütni a vádlottat. Az apjának sikerült kicsavarni a tárgyat a fia kezéből, és ütlegelni kezdte a sértettet, aki idő közben az ágyra esett. Miután a vádlott megnyugodott, felült a biciklijére, hogy orvosért menjen a faluba. A kikerkező ügyeletes orvos azonban nem tudta már megmenteni a sértett életét.

Az eset a Debreceni Törvényszék elé került, ahol megállapították, hogy a vádlott jogosan védekezett, mivel a sértett a testi épségét, majd mikor előkerült a fa nyél, már a vádlott életét is veszélyeztette. Az elhárítás mértékét azonban túllépte, ám mivel ezt menthető felindulásból tette, ezért a törvényszék felmentette őt jogos védelemre hivatkozva. Ezt az ügyész tudomásul vette, így az ítélet jogerőssé vált.

A Székesfehérvári Törvényszék 2012.-ben a 351/2011/54. számú rendeletében találkozhatunk egy olyan esettel, melyben szintén fennállt a jogos védelmi helyzet. A II.

rendű vádlott és testvére, a sértett egy fedél alatt laktak szüleiktől örökölt lakásukban. A sértett meginvitálta az I. rendű vádlottat, hogy lakjon vele és a testvérével, annak reményében, hogy az I. rendű vádlott élettársi kapcsolatba kerülhetne vele. Nem sokkal azután, hogy az I. rendű vádlott elfogadta az ajánlatot, összevesztek a sértettel, mert fény derült a II. rendű vádlottal ápolt belsőséges viszonyra. Ezután továbbra is együtt éltek, ugyanabban a szobában. Egy este a sértett ittasan tért haza, és rátámadt a testvére. Az I. rendű vádlott megpróbálta szétválasztani őket, azonban ez nem vezetett eredményre. A sértett és a testvére a földre estek, ahol a testvére megpróbálta lecsitítani a sértettet, és miután úgy vélte, hogy ez sikerült, mindketten felkeltek a földről, ám ezután a sértett újra megtámadta a II. rendű vádlottat. Mindketten az ágyra estek, ahol a sértett a testvérét fojtogatta. Ezt látva az I. rendű vádlott attól való félelmében, hogy a sértett megöli a testvérét, elő vett egy konyhakést, és 5 alkalommal megszúrta a sértettet. Miután kiszabadult a sértett fogásából, a II. rendű vádlott kiment az udvarra és a fojtogatás következtében hányt. Ezután visszament a szobába, és a sokkos állapotban lévő nőt is kikísérte az udvarra, ám mindeközben a sértettet nem látták el, és nem is hívtak hozzá mentőt. Közel két órán keresztül nem mentek be a sértetthez, azonban mire benéztek, hogy segítsenek neki, már nem élt. A történetek leplezése végett a holttestet a házhoz tartozó pincébe vitték, a sértett ruháit pedig elégették az udvaron másnap. A másik két testvérük bejelentése végett a rendőrség helyszíni szemlét tartott a lakásban, ahol rátaláltak a sértett holttestére.

A Székesfehérvári Törvényszék úgy ítélte meg, hogy a jogos védelem helyzete fennállt a cselekmény elkövetésekor, ám megállapította azt is, hogy mind a két vádlott bűnös a segítségnyújtás elmulasztásának büntetében. Úgy vélem azonban, hogy az I. rendű vádlottnak a veszélyhelyzet elmúlása után mindenképpen segítséget kellett volna hívnia, amikor arra megfelelő állapotba kerül, hiszen ezzel megmenthető lett volna a sértett élete. A bíróság az I. rendű vádlottat két év és három hónap börtönbüntetésre, míg a II. rendű vádlottat egy év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte.

Provokációra, illetve vélt jogos védelemre is találunk sajnos példát a Győri Törvényszék 2013. évi április 17.-én meghozott határozatban. A büntetett előéletű vádlott presszót üzemeltetett, ahol az események napján is tartózkodott. Enyhén ittas állapotban egy barátjának az első sértettet szidalmazta, majd miután vitába keveredtek, elküldte a barátját a presszóból. Ezután elmondták az első sértettnek, hogy mit mondott a vádlott, aki ezután

telefonon számon kérte a presszó tulajdonosát. A telefonbeszélgetés alatt kiabálni kezdtek és szidalmazták egymást. Ezután az első sértett felhívta a második sértettet, hogy menjen vele a presszóba, mert beszélni akar a vádlottal. Amikor odaértek, felhívták a vádlottat, aki elővette a puskáját és azzal együtt ment ki megvitatni a problémát. Hangos szóváltásba kerültek, amiért a vádlott feléjük fordította a puskát. Emiatt a sértettek megtorpantak, megfenyegették a vádlottat, hogy még egyszer elszámolnak vele, majd beültek az autóba. A vádlott ezután a gépkocsihoz szaladt és úgy belerúgott a lökhárítóba, hogy abban kár keletkezett. Az első sértett kiszállt a kocsiból és feldühödve a káron elindult a vádlott felé, aki felszólította, hogy álljon meg. Mikor a sértett nem tett eleget a felszólításnak, a vádlott figyelmeztetés nélkül mellkason lőtte. A másik sértett látva mi történt, beszállt a kocsiba és megpróbált átülni a vezetőülésre. A vádlott ekkor odaért a kocsihoz és hátba lőtte a második sértettet. Ezután a vádlott odaadta a fegyvert egy helyszínen lévő személynek, majd hívta a rendőrséget illetve a mentőket. A kiérkező mentők nem tudták megmenteni egyik sértettet sem, mindketten meghaltak a helyszínen.

A bírósági tárgyaláson a vádlott jogos védelemre hivatkozott, amelyet a bíróság nem talált helyénvalónak, hiszen a vádlott provokálta ki a támadást. Későbbi meghallgatások alkalmával a vádlott próbálta meggyőzni a bíróságot, hogy a sértettek erőszakos személyek voltak és hogy a cselekmény megtörténte előtt megfenyegették őt azzal, hogy lelövik. A bíróságnak meggyőződése volt, hogy a tanú próbálja enyhíteni a saját helyzetét, hiszen ezzel az érveléssel csak a későbbi meghallgatásokon állt elő. Miután minden bizonyítékot figyelembe vett a bíróság, több emberen elkövetett emberölés büntetében életfogytig tartó fegyházbüntetésre (harminc év bocsájtható szabaddal) és tíz év közügyektől való eltiltásra ítélte a vádlottat.

A Kúria 2393/2011. számú büntető elvi határozatában találhatunk példát a verekedésre szóló kihívásról, mely esetén a jogos védelem egyik fél részére sem állapítható meg. 2007. júliusában a terhelt a városi kávézóban italozott a barátaival, miközben a sértett már erősen ittas állapotban, inzultálta a többi vendéget. A terhelt odament hozzájuk és szétválasztotta őket, majd pedig visszasétált a saját asztalához. Ezután a sértett odament a terhelthez, és kihívta az udvarra, hogy ott rendezzék a nézeteltéréseiket. Ő elfogadta ezt a kihívást, ám mielőtt kimentek az ajtón a sértett zsebbe tett kezét előrántotta, ezt követően gyors mozdulattal visszafordult és a terhelt felé ütött. Erre a terhelt elővette a zsebében

tartott tapétavágó kést, és dulakodni kezdtek. A dulakodás közben a terhelt több helyen is megsebesítette a sértett nyaktájékon, mellyel több 8 héten túl gyógyuló sérülést okozott.

A másodfokú bíróság megállapította azt, hogy a terhelt cselekménye életveszélyt okozó testi sértésnek minősült. Ez ellen a határozat ellen felülvizsgálati indítványt nyújtott be a védő jogos védelemre hivatkozva a terhelt részéről. Mivel azonban a kialakult helyzetet a Kúria úgy ítélte meg, hogy a terhelt tisztában volt vele, hogy a sértett őt verekedni hívja ki az udvarra, ezért megállapította, hogy mindkét fél a jogtalanság talaján cselekedett, és emiatt nem állhat fenn jogos védelmi helyzet. Ebből következően a felülvizsgálati indítványt elutasították és a másodfokú bíróság ítéletével egyetértettek. Véleményem szerint sem az új, sem pedig a régi szabályozás szerint nem minősül jogos védelemnek a terhelt viselkedése, még akkor sem, ha azt a tényt figyelembe vesszük, hogy a sértett támadása kezdetén nem tudhatta, hogy nem húz-e elő egy fegyvert a zsebéből, mivel mindketten elfogadták a verekedésre való kihívást.

Nem régen nagy port kavart a médiában, amikor egy 76 éves férfi Hernádszentandrásan megölt egy hölgyet, aki behatolt az otthonába. Az úr a kandalló mellett ült, a sértett odarohant hozzá és többször megfenyegette késsel, hogy megöli, ha nem adja oda az értékeit. Ekkor a vádlott felemelte a piszkavasat és kiütötte a sértett egyik kezéből a kést, majd amikor a nő a másik kezében lévő késsel rátámadt a vádlottra az kiverte a másik kezéből is a kést és ütlegetni kezdte a sértettet. Ezután a vádlott átszólt a szomszéd asszonynak, hogy értesítse a rendőröket és a mentőket. A kiérkező mentők kórházba szállították a sértettet, aki azonban életét veszítette. Az ügyben nem volt még tárgyalás, azonban az idős úr szabadlábon védekezhet.

Mint láthatjuk, sok jogos védelmi esetre van példa és véleményem szerint az ilyen jogesetek száma akár meg is szaporodhat a jövőben az eddigiekhez képest. Az azonban mindenképp kitűnik, hogy nehéz megállapítani a pontos tényállásokat és még nehezebb bizonyos esetekben megállapítani, hogy az egyén jogos védelemből cselekedett-e.

Az új Btk. társadalmi fogadtatása a jogos védelem körében és a betekintés az állampolgári felkészültségbe

Az új Büntető Törvénykönyv fogadtatás rendkívül vegyes volt. A legtöbb médium a jogos védelem esetén eszközölt változtatásokat példa nélkülinek említette, illetve sok helyen arról olvashattunk, hogy aránytalanul meg fog ugrani az olyan esetek száma, ahol önbíráskodásba fog torkolni a jogos védelmi helyzet. Ezek a vélemények többségében szenzációhajhászra épültek és nem voltak jól alátámasztott indokaik a törvénnyel szemben.

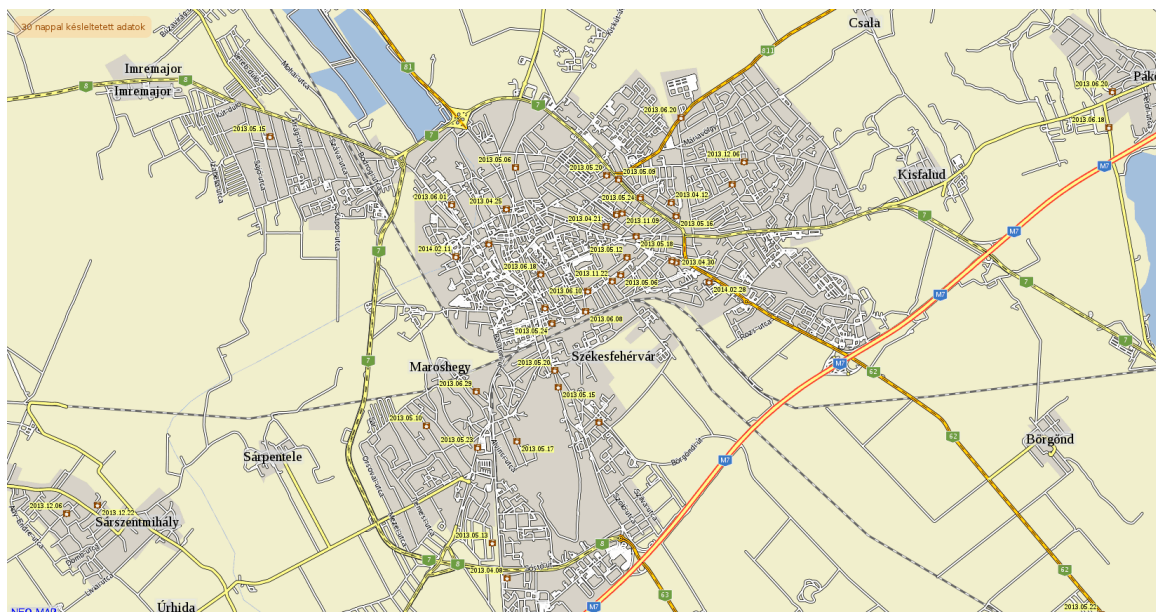
Jogi szempontból sok szakértő nem értett egyet a törvény pontatlan fogalmazásával, illetve azzal, hogy a törvényben felsorolt esetekben a jogtalan támadást élet ellen irányulónak kell tekinteni.¹⁷

A lakosság szempontjából azonban a változásokat meglehetősen jól fogadták. Készítettem egy felmérést, melyben 25 ember véleményét kértem ki az új törvényi szabályozásról. Több mint 90%-uk szerint időszerű volt a törvény megváltoztatása, és nagy részben egyetértenek az új rendelkezésekkel. Többen is megemlítették azonban, hogy a jelenlegi helyzetben ők lehetőséget látnak arra, hogy az új jogszabállyal esetlegesen némelyek visszaélhessenek.

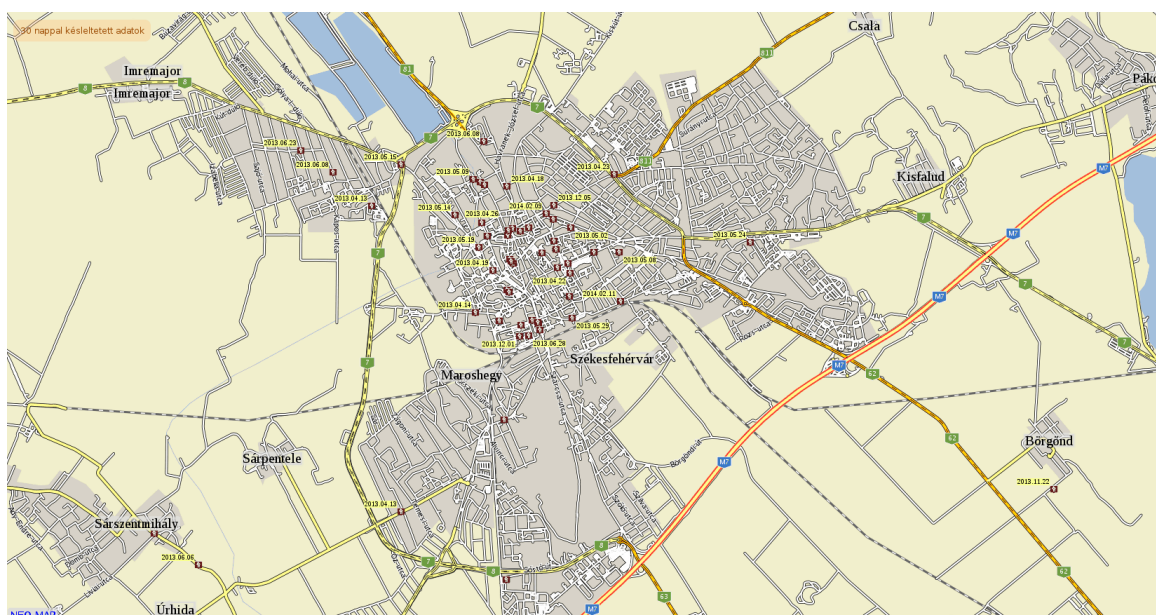
Megpróbáltam tájékozódni arra vonatkozóan is, hogy mennyire kényszerítheti rá az állampolgárokat a lakókörnyezetük arra, hogy szükség esetén megvédjék magukat. Válaszadóim több mint fele úgy érezte, hogy lakókörnyezetében a közbiztonság nem megfelelő. Székesfehérvár esetén tájékozódtam több internetes forrásnál is és a legpontosabb adatokat a rendőrség honlapján találtam, ahol mindenki számára hozzáférhető bűnözési térképet lehet megtekinteni. Az előző évben a Magyarország többi részéhez képest a székesfehérvári helyzet a személyek ellen elkövetett bűncselekmények illetve a betörések tekintetében meglehetősen alacsony számot mutatott, ám az ország többi részén korántsem ilyen fényes a helyzet.

¹⁷ Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához

Két bűnözési térkép Székesfehérvárról, melyek bemutatják, hogy az elmúlt évben hol történtek bűncselekmények:

4. ábra: Betörések az elmúlt egy évben Székesfehérváron

5. ábra: Személy ellen elkövetett bűncselekmények az elmúlt évben

Azonban más oldalról is körbe szerettem volna járni a kérdést és ezért feltettem azt a kérdést is, hogy ha megtámadnák az illető személyeket a lakókönyezetében, akkor ő mit tenne.

Legtöbbször azt a választ kaptam, hogy megpróbálnának elmenekülni és nem kockáztatnák a saját testi épségüket. Ez a gondolatmenet vezetett a következő kérdésemhez, melyben arról érdeklődtem, hogy tartanak-e maguknál vagy esetleg otthonukban bármiféle önvédelmi eszközt.

Számomra rendkívül meglepő volt, hogy a túlnyomó többsége (több mint 70%-a) a felmérésben résztvevőknek egyáltalán nem tart magánál olyan eszközöket melyek segítenének jogtalan támadások ellen. Akik tartanak önvédelmi fegyvert, legtöbbször paprikasprayt alkalmaznak, míg egy-két válaszadó megemlíti az engedély nélkül tartható pengehosszúságú késeket, illetve két esetben az „egyéb” választ kaptam. Azért volt ez számomra oly meglepő, mert ha a törvényi szabályozás engedélyt ad rá, véleményem szerint a legtöbb embernek hasznára lehetne bizonyos szituációkban ezen „fegyverek” valamelyike. Saját részemről megközelítve a kérdést felelőtlenségnek tartanám, ha nem készülnék fel ezekre a szituációkra.

Fontos megemlíteni a válaszadók demográfiai adatait is. A megkérdezettek túlnyomó többségben (18 személy) hölgyek voltak. Életkorban 4 ember kivételével mindenki a 16-25 éves korcsoportba esett. Iskolai végzettség szempontjából eléggé kiegyenlített volt a helyzet: a 15-26 éves korosztályban hat ember illetve az ezen korosztályból kiesők mindegyike felsőfokú képesítéssel, míg a többiek középfokú végzettséggel rendelkeztek.

Befejezés

A jogos védelem, mint láthatjuk a dolgozat egészében, meglehetősen szerteágazó jogi fogalom, mely érint több egyéb büntethetőséget kizáró okot is épp úgy, mint más jogterületeket. Az évek során olyan változások mentek végbe a törvényi szabályozásokban, melyek hűen tükrözték a társadalom problémáit és az emberek világképét. Jelen szabályozásban úgy vélem, hogy a fő szempont a megalkotásnál a következetesség volt, mely az állampolgároknak nagyobb szabadságot nyújt a védekezés tekintetében.

Az új Büntető Törvénykönyvben büntethetőséget kizáró okainál sok olyan változtatást eszközöltek, melyek a polgárok nagyobb biztonságát hivatottak szolgálni, ezzel növelve a közbiztonságot. Többek között a jogos védelem változásait, illetve a kiskorúakra vonatkozó szabályozásokat értem ez alatt. Ám azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, amikor ezen szabályozásokat vizsgáljuk, hogy a társadalomra gyakorolt hatásuk valóban pozitív irányban változtatott-e a kialakult közbiztonsági és kriminálpolitikai helyzetben.

A jogos védelem szabályozása véleményem szerint a múltban sokszor küzdött rendszertani és funkcionalitásbeli problémával. Jelen helyzetben azonban úgy látom, hogy bár néhány fontos dilemmát megoldott az új szabályozás, még mindig vannak alkalmazásbeli nehézségek, hiszen sokszor nagyon nehéz a valós élet szituációira rávetíteni egy jogszabályt. Ezzel egy vonalon kell említenem azt a tényt, hogy a törvény felvet morális problémákat is (például az esetleges visszaélések tekintetében), melyeket igen nehéz kiegyensúlyozni és véleményem szerint ezeket a nehézségeket először társadalmi szinten kell kezelni és csak ezután jogi szinten.

Úgy gondolom, hogy nagy előrelépés lehetne az, ha az állampolgárok kaphatnának oktatást a jogos védelem szabályairól illetve arról, hogy milyen önvédelmi fegyvereket használhatnak saját maguk és a vagyonuk védelme érdekében. Tapasztalataim szerint ugyanis hiába van egy átgondolt jogszabályi háttér, ha az egyének nem ismerik a lehetőségeiket és azt, hogy mit tehetnek egy jogtalan támadással szemben. Ugyanakkor szükséges lenne az is, hogy az önvédelmi eszközök könnyebben elérhetőek legyenek

(természetesen a lőfegyver és még néhány eszköz kivételével) illetve valószínűleg arra is lenne igény, hogy egy oktatás keretében elsajátíthassák a polgárok azokat az ismereteket, amelyek szükségesek ezen eszközök szakszerű és hatékony használatához.

Mindenképpen úgy érzem, hogy a jogos védelem törvényi kereteinek változtatásai szükségesek voltak a társadalmi viszonyainkhoz mérten és ezeket az állampolgárok is helyeselve fogadták. Amit véleményem szerint lehetne jobbra tenni a jelenlegi szabályozásban, az az arányosság követelményének belefoglalása bizonyos meghatározott esetekben a szövegezésbe.

A jövőre vonatkozólag azt gondolom, hogy az esetleges törvényi változtatásoknál nem szabad figyelmen kívül hagyni a társadalom fejlődését és elvárásait. Továbbá fent kell tartani egyfajta belső összhangot a jogszabályban illetve a realitás talaján kell maradni, mikor megállapítjuk, mi számít jogos védelemnek és mi számít túllépésnek. Kijelenthetjük azonban azt, hogy a múltbeli szabályozásokhoz képest mindenképpen a védekező személy számára legkedvezőbb feltételek jelen korunkban állnak fenn.

Irodalomjegyzék

Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2009.

Costopulos Orestis: Jogos védelem az ún. „örző- védő” berendezések körében, Ügyészek Lapja, 2009./16. évf. klsz

Görgényi Ilona - Gula József - Horváth Tibor - Jacsó Judit - Lévay Miklós - Sántha Ferenc - Váradi Erika: Magyar büntetőjog - Általános rész, Complex Kiadó, Budapest 2007.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2008.

Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel: Györgyi Kálmán ünnepi kötet, KJK-Kerszöv. Budapest. 2004.

dr. Újvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai Ad Librum Kft. Bp. 2009.

dr. Újvári Ákos: A jogos védelem elvi és gyakorlati kérdései néhány európai Büntető Törvénykönyv szabályozásának tükrében, Jogelméleti Szemle, 2005/2.

dr. Újvári Ákos: A jogos védelem alakuló szabályozása a Btk. kodifikációjának tükrében, Jogelméleti Szemle, 2010./1.sz

Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban, Jogelméleti Szemle 2003/2.

Székely János: Jogos védelem IM. Tanulmánykötet Bp. 1983.

Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, Büntetőjogi Szemle 2012/1.

Ábrajegyzék

1. ábra: A Csemegi kódex borítója	4
2. ábra Jusztícia római istennő.....	32
3. ábra A Szántai per újratárgyalása	37
4. ábra: Betörések az elmúlt egy évben Székesfehérváron	43
5. ábra: Személy ellen elkövetett bűncselekmények az elmúlt éven	43